

ISSN 0027-8084

УДК 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

L/2

БЕОГРАД
2019

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОДИЉ

Година I Свеска 1

БЕОГРАД

1932

НАШ ЈЕЗИК

L CB. 2

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Рајна ДРАГИЋЕВИЋ, др Јелена ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ,
др Весна ЛОМПАР, др Драгана МРШЕВИЋ РАДОВИЋ,
др Марина НИКОЛИЋ, др Мирослав НИКОЛИЋ,
др Борђе ОТАШЕВИЋ, др Милица РАДОВИЋ ТЕШИЋ,
др Стана РИСТИЋ, др Марина СПАСОЈЕВИЋ,
др Срето ТАНАСИЋ

Уредник
др СРЕТО ТАНАСИЋ

Секретар
др Марина Спасојевић

Ову свеску *Нашег језика* приредиле су
др Марина Николић и др Марина Спасојевић.

Рецензенти
др Марина Николић, др Владан Јовановић,
др Марина Спасојевић, др Срето Танасић

Према мишљењу Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије
бр. 413-00-1715/2001-01 ова публикација је од посебног интереса за науку.

НАШ ЈЕЗИК, часопис за српски књижевни језик, покренуло је 1932. г. Лингвистичко друштво у Београду, на челу са Александром Белићем, који је уредио седам књига предратне серије, као и девет књига и први двоброј десете књиге у новој, послератној серији часописа. Од 1960. до 1975. г. (књ. X/3–4–XXI/1–2) уредник часописа био је Михаило Стевановић, а у периоду од 1975. до 1996. г. (књ. XXI/3–XXX) Митар Пешикан. Часопис је од 1996. до 2005. г. (књ. XXXI–XXXVI) уређивао Мирослав Николић.

Наш језик излази у две годишње свеске, које чине једну књигу. Издаје га и прима рукописе Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, ел. пошта: isj@isj.sanu.ac.rs, nasjzikisjsanu@gmail.com.

Штампа Планета принт, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81

НАШ језик / уредник Срето Танасић. – Год. 1, бр. 1 (1932/1933) – год. 8, бр. 1 (1941); Н.С. Књ. 1 (1949/1950)–. – Београд: Институт за српски језик САНУ, 1932/1933– (Београд, Планета принт).

Полугодишње
ISSN 0027-8084 = Наш језик
COBISS.SR-ID 615951

Проф. др Срето Танасић, дописни члан АНУРС

*Радове на с̄раницама овог броја
часо̄писа Наш језик колеге,
̄пријатељи и некадашњи с̄туденти
̄освећују ̄роф. др Сре̄ти Танасићу,
до̄исном члану АНУРС,
̄оводом седамдесе̄ година живо̄а
са искреним жељама за дугим живо̄ом
и не̄рекидним с̄варалаш̄вом*

НАШ ЈЕЗИК

Књига L

Св. 2 (2019)

САДРЖАЈ

Повод

- Седамдесет година живота др Срете Танасића – пола века љубави
према српскоме језику (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ) . . . 1–7
- Библиографија радова др Срете Танасића
(ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ) 9–30

Срето Танасић у српској лингвистици

- Стандардизација српског језика и језичка култура у проучавањима
Срете Танасића (МАРИНА М. НИКОЛИЋ) 31–37
- Срето Танасић против језичких манипулација
(БИЉАНА С. САМАРЦИЋ) 39–47
- Значај Танасићевих истраживања за лексикографски третман
трпног глаголског придева у Речнику САНУ
(ЈОВАНА Б. ЈОВАНОВИЋ) 49–57

Акцентологија и фонологија

- Силазни акценти на непочетним слоговима ријечи у српском
књижевном језику (МИЛОРАД П. ДЕШИЋ) 59–64
- О прозодијским аспектима риме у српској поезији
(ДРАГА С. ЗЕЦ) 65–75
- Белићеви погледи на акценте и културу говора у часопису *Наш
језик* из данашње перспективе (АЛЕКСАНДРА Р. ЛОНЧАР
РАИЧЕВИЋ, МАРИНА С. ЈАЊИЋ) 77–85
- О неким спорним рефлексима *jaīa* (САЊА М. КУЉАНИН). 87–93

Морфологија и творба речи

- О архаизмима у српском језику, посебно граматичким
(ПРЕДРАГ Ј. ПИПЕР) 95–107

Прелазни карактер префиксоида у савременом српском језику (РАЈНА М. ДРАГИЋЕВИЋ)	109–116
Морфолошка средства којима се појачава или ослабљује значење мотивне речи у творби (нацрт за једну могућу морфологију градуабилности) (МИРЈАНА К. ИЛИЋ)	117–122
Статус лексеме <i>сам</i> у савременом српском језику (АНА М. ЈАЊУШЕВИЋ ОЛИВЕРИ)	123–129
Узвици у служби других врста речи у српском језику (ИВАНА В. ЛАЗИЋ-КОЊИК)	131–139
Експресивна вредност збирних именица које означавају етничке, националне, верске групе (ДРАГАНА Ј. ЦВИЈОВИЋ)	141–150
О могућим семантичким дистинкцијама глаголских именица у српском језику <i>јризнање</i> : <i>јризнавање</i> , <i>јридружијење</i> : <i>јридруживање</i> и сл. у контексту актуелне политике (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ)	151–159
Видско парњаштво и акционалност (префикс <i>за-</i>) (ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ)	161–168

Синтакса и семантика

О двјема спорним конструкцијама у српском језику (<i>за</i> + инфини- тив и <i>за</i> + акузатив у значењу одређивања правца кретања) (БРАНИСЛАВ М. ОСТОЈИЋ)	169–176
Значење и контекст: неки проблеми око значења и употребе гла- голских личних облика (РАДОЈЕ Д. СИМИЋ, ЈЕЛЕНА Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ)	177–187
О реченицама са спојем <i>а</i> и <i>у</i> у везничкој позицији (МИЛОШ М. КОВАЧЕВИЋ)	189–196
Синтаксичке конструкције ‘глагол + <i>ми се</i> ’ у српском језику (ДИМКА В. САВОВА)	197–204
О једној посебној контрафактивној конструкцији у српском језику (ЉУДМИЛА В. ПОПОВИЋ)	205–220
Синтакса и семантика предикатског израза <i>јјознајти (се)</i> (ВЛАДИСЛАВА Ж. РУЖИЋ)	221–236
О предлогу <i>јјоврх</i> (ДУШКА Б. КЛИКОВАЦ)	237–258
Синтакса и семантика предлога <i>јјри</i> (ИВАНА Н. АНТОНИЋ)	259–268
О српском глаголу <i>јјријти</i> (НАДА Л. АРСЕНИЈЕВИЋ)	269–280
Значењски ресурси функционалних глагола: на примеру предик- ката ‘сукобити се’ (МИЛИВОЈ Б. АЛАНОВИЋ)	281–288
Утицај полипрефиксације глагола на њихово синтаксичко окружење (МИЛИЦА Љ. СТОЈАНОВИЋ)	289–295
О (лексичко-граматичким) значењима глаголских речи (ИВАНА Р. ЈОВАНОВИЋ)	297–306

Негација као језичка категорија – општи осврт (ЈЕЛЕНА Л. ПЕТКОВИЋ)	307–314
Један тип безличних реченица у српском и руском (у контексту језичке слике света) (БИЉАНА Ж. МАРИЋ)	315–322
Асиндетске структуре с концесивним значењем у савременом српском језику (МИЈАНА Ч. КУБУРИЋ МАЦУРА)	323–334
О употреби израза <i>један/једно с другим</i> и <i>једна с другом</i> у српском језику (ИВАНА З. МИТИЋ)	335–342
Линеаризација протосоцијативних и псеудосоцијативних кон- струкција у српском језику (МАРИЈА М. ОПАЧИЋ)	343–351
Императив као маркер неочекиваности (ДРАГАНА М. КЕРКЕЗ) ..	353–359
Статус финалних реченица у <i>Зборницима закона и уредбених указа</i> из пете деценије 19. века (ЈЕЛЕНА М. ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ)	361–368

Лексикологија, лексикографија и терминологија

Рјечници као средство успостављања ауторитета (ДАНКО М. ШИПКА)	369–386
Слов'янска терминологија кінца ХХ – почетку ХХІ століть у діалози традиційної та електронної бібліографиї (ВІКТОРИЈА Л. ІВАЩЕНКО)	387–397
Нова лексика у области туризма у савременом српском језику (ЂОРЂЕ Р. ОТАШЕВИЋ)	399–408
Саобраћајна терминологија у савременом српском језику (ГОРДАНА Д. ДИМКОВИЋ ТЕЛЕБАКОВИЋ)	409–418
Винаверове крушке <i>крусиџуменка</i> и <i>бергамка</i> и ријеч-двјије по- водом њих (НЕЂО Г. ЈОШИЋ)	419–427
Називи за печурке у српским народним говорима (МАРИНА С. ЈУРИШИЋ, ЈЕЛЕНА Д. ЈАНКОВИЋ)	429–439
Турцизми у 20. тому Речника САНУ (МАРИЈА С. БИНЂИЋ) ..	441–448
Прилог опису семантике придева <i>йразан</i> (НАТАША М. МИЛАНОВ)	449–456
Једно запажање о прилогу <i>вуковски</i> у српском језику (ИРЕНА Р. ЦВЕТКОВИЋ ТЕОФИЛОВИЋ)	457–463

Стилистика

Превођење као креативни и лингвистички изазов у савременом српском језику (НЕНАД Б. ВУКОВИЋ)	465–471
О стилистичким особинама Андрићева наратива у роману <i>На Дрини ћуџрија</i> (ГАЛИНА Г. ТЈАПКО)	473–485
Заграде у Андрићевим романима (БРАНКО Ђ. ТОШОВИЋ)	487–494

Суфикси <i>-ица</i> и <i>-ка</i> у језику Петра Кочића (ДРАГО В. ТЕШАНОВИЋ, ДРАГАНА Д. ЛАЗИЋ)	495–506
Индивидуална лексика у дјелу Исидоре Секулић (творбено- -семантичке одлике именица) (ВЕСЕЛИНА В. ЂУРКИН)	507–520
„Унутрашњост“ поетонима <i>Тигар</i> Бранка Топића (МИРЈАНА Н. СТОЈИСАВЉЕВИЋ)	521–527
(Не)референцијалност антецедента релативних клауза у песми „Он“ Сунчице Денић (ТАЊА З. РУСИМОВИЋ)	529–540

Прагматика

О пружању утехе саговорнику у говору свакодневне комуникације (БОЈАНА С. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	541–550
Реторичка структурална теорија и реализација елементарних јединица дискурса на примеру онлајн коментара у српском и руском језику (РАДОСЛАВА М. ТРНАВАЦ)	551–570

Дијалектологија

О једној старој падежној конструкцији у говору источnobосан- ских Ера – генитив издвајања из скупине (СЛОБОДАН Н. РЕМЕТИЋ)	571–576
Третман полисемије и хомонимије у дијалекатским речницима (МАРТА Ж. БЈЕЛЕТИЋ)	577–585
Језичке крхотине и дијалекатски речник (НЕДЕЉКО Р. БОГДАНОВИЋ)	587–593
Говори Црне Горе у основици српског књижевног језика (МИОДРАГ В. ЈОВАНОВИЋ)	595–603
Западнобоснијска диалектна лексика в общесербском контек- сте (на примере говора Манячи) (ЕКАТЕРИНА И. ЯКУШКИНА)	605–613
Неке позајмљенице у коларској терминологији говора Карашева (МИХАЈ Н. РАДАН, МИЉАНА-РАДМИЛА М. УСКАТУ)	615–626
О акценту као прилогу очувању дијалекта (ЈОРДАНА С. МАРКОВИЋ)	627–636
Репартиција рефлекса вокалног <i>л</i> у говорима Лужнице и Пирота (ЉУБИСАВ Н. ЋИРИЋ)	637–644
Рефлекси финалног <i>л</i> у лексеми <i>заова</i> у говорима призренско- -тимочке дијалекатске зоне (АНА Р. САВИЋ-ГРУЈИЋ)	645–653
Вокалске редукције у говору Бастаса (ДРАГОМИР В. КОЗОМАРА)	655–662
О приступима у досадашњим истраживањима синтаксе падежа у херцеговачко-крајишким говорима (ЗОРАН М. СИМИЋ)	663–677

Циљне (намерне, финалне) реченице у сиринићком говору (РАДИВОЈЕ М. МЛАДЕНОВИЋ, БОЈАНА М. ВЕЉОВИЋ)	679–685
Вербализација концепта <i>здравље</i> у тимочко-лужничким говорима (ТАЊА З. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	687–694

Ономастика

Marginalia onomastyczne (ZUZANNA V. TOPOLINSKA)	695–698
О релационим микропонимима у Рађевини (МИРЈАНА С. ПЕТРОВИЋ-САВИЋ)	699–705
Прилог реконструкцији ојконима <i>Вогошћа</i> (ЈЕЛЕНА В. ЈАЊИЋ)	707–714

Социолингвистика

Linguistic Ideology and the Art of Re-Edition on the Second Edition of Ioann Rajić's <i>History of Various Slavic Peoples</i> (1823) (МОТОКИ У. НОМАЧИ)	715–725
Знање студената о ауторству наших правописа (ВЕЉКО Ж. БРБОРИЋ)	727–735
Стандардни и матерњи језик из другачије перспективе (НАТАША Б. КИШ)	737–744
О уништеном писаном наслеђу на Косову и Метохији (на при- меру сачуваног дела једне породичне архиве) (МИТРА М. РЕЉИЋ)	745–752

Лингвокултурологија

Сложенице са именицом <i>вода</i> у српским народним говорима и српској култури (СОФИЈА Р. МИЛОРАДОВИЋ, ВЛАДАН З. ЈОВАНОВИЋ)	753–763
„Богатство“ – конвенционални суд у систему вредности у срп- ском језику и култури (НАТАША С. ВУЛОВИЋ)	765–772
Стереотип о Ери (ДАНИЈЕЛА С. СТАНИЋ)	773–781

Граматографија

Српско-рускословенски међуодноси у српским граматикама рускословенског језика прве половине 19. века (НАЈДА И. ИВАНОВА)	783–790
<i>Србска Грамаџика за гимназијалну младежъ Княжесѣтва Срѣје</i> Владимира Вујића (1856) (МИЛОШ Ђ. ОКУКА)	791–802

Библиографија

Преглед библиографија објављених у часопису <i>Наш језик</i> (АНА В. ГОЛУБОВИЋ)	803–811

УДК 801.6
821.163.41.08-1

Оригинални научни рад
Примљено 3. децембра 2019. г.
Прихваћено 16. децембра 2019. г.

ДРАГА С. ЗЕЦ*
(Универзитет Корнел, САД)

О ПРОЗОДИЈСКИМ АСПЕКТИМА РИМЕ У СРПСКОЈ ПОЕЗИЈИ

Предмет овог рада је фонолошка организација риме у српској поезији испитана на песничком делу Јована Дучића и Милана Ракића. Нагласак рада је на прозодијским аспектима риме и њиховој улози у реализацији гласовне подударности међу речима које се римују. Размотрена су три прозодијска параметра, експираторни акценат, вокалска дужина и лексички тон, и показано да, у различитим комбинацијама, ова три параметра остварују различите степене прозодијске подударности. Тако, у Дучићевој и Ракићевој поезији, речи које се римују могу остварити прозодијску подударност у сва три параметра, или у два, само једном, или ни у једном. Квантитативна анализа показује да се код Дучића и Ракића овај широк распон прозодијске подударности међу речима које се римују реализује у различитим пропорцијама, с тим што код Дучића налазимо виши степен прозодијске разноврсности него код Ракића.

Кључне речи: прозодија, акценат, вокалска дужина, лексички тон, рима.

1. Увод

Рима је вид звучног понављања које, према Виктору Жирмунском, припада плану поетске инструментовке (Жирмунски 1923). Тачније, стихови везани римом имају истоветне, или бар сличне, завршетке, као што се види у следећем примеру, где су делови стиха који се римују подвучени.

(1) Милан Ракић, *Орхидеја*

Тајанствени сутон, пун љубави стра̑сне,

АСНЕ

* dz17@cornell.edu

Шаптао је чежњу кроз мирисне гр ^а не,	АНЕ
Док последња румен на западу г ^а сне,	АСНЕ
И мир, мир свечани пада на све стр ^а не.	АНЕ

Захваљујући том, и не само том својству, рима има значајну улогу у обликовању поетских форми, као сигнал краја стиха или као принцип организације строфе.

Рима може бити и предмет лингвистичког истраживања и, из те перспективе, проучава се као фонолошки феномен. За фонологију, науку о организацији звучне стране језичког система, од пресудног је значаја да се стихови везани римом завршавају фонолошки подударним звучним материјалом. Како фонолошке структуре, као део општег језичког система, постоје независно од поетских структура, могуће је, дакле, говорити о чисто фонолошкој организацији риме независно од њене поетске функције. Предмет овог рада су управо фонолошки аспекти риме. Мада је наравно важно разумети како се звучна понављања која граде риму користе у поетске сврхе, о томе овом приликом неће бити речи.

Овде ћемо се бавити римом у српској уметничкој поезији, тако да ће се гласовне подударности међу стиховима разматрати у оквиру фонолошке организације српског језика. Циљ нам је да покажемо како, и у којој мери, различити типови гласовних подударности учествују у структурирању риме као поетског инструмента.

2. Фонолошки аспекти риме

Стихови везани римом, као што је већ речено, имају исте завршетке који се подударају по релевантним фонолошким обележјима. Од кључног значаја су два типа подударности: подударност у квалитету гласова, и подударност у прозодијским параметрима.

У поетским традицијама које користе риму, укључујући и српско песништво, основно фонолошко својство по коме се подударају крајеви стихова јесте квалитет гласова, како вокала тако и консонаната. Тако, у примеру (1), све риме обухватају низ од претпоследњег вокала до краја стиха и, као такве, стандардно се сврставају у женске риме. Ово се може изразити и прецизније, уводећи појам домена риме, који ћемо дефинисати позивајући се на метричку организацију стиха. У општем случају, домен риме почиње вокалом у последњем јаком времену стиха и укључује све гласове који му следе. У примеру (1) доменом риме обухваћене су две метричке позиције, дакле, два слога, први у јаком а други у слабом времену стиха. Из примера се лако може видети да па-

рови речи које се римују остварују потпуну подударност гласова унутар домена риме (који је истакнут подвлачењем). Тако се рима АСНЕ остварује речима *сѣтрѣсне* / *гѣсне*, а рима АНЕ речима *грѣне* / *сѣтрѣне*.

Други тип фонолошке подударности у домену риме је подударност прозодијских параметара. Овде ћемо се првенствено бавити овим аспектом риме и римовања. Прозодијски параметри су стандардно везани за вокал којим отпочиње домен риме, односно за вокал који се јавља у последњем јаком времену стиха. Тако су на овом вокалу, у примеру (1), назначена његова акценатска својства, што ће бити пракса и у осталим стиховима које наводимо.

Прозодијски систем стандардног српског језика се, као што је познато, одликује богатством параметара, међу којима су најистакнутији експираторни акценатски удар, вокалска дужина и кретање лексичког тона. Сваки од ових параметара поседује јасан корелат у фонетској равни, као што је детаљно документовано у експерименталним фонетским студијама које се баве прозодијским аспектима српског језика.¹ Поред тога што се реализује самостално у фонетској равни, сваки од прозодијских параметара учествује у фонолошким интеракцијама и, тако, значајно утиче на профилисање прозодијских својстава фонолошког система.

Важно је напоменути да српски прозодијски систем, због своје изузетне сложености, пружа јединствене податке о улози прозодије у грађењу рима; податке какве нећемо наћи у мање комплексним прозодијским системима карактеристичним за већину европских језика. По броју прозодијских параметара, наш језик се, дакле, битно разликује од језика чије су поетске традиције нашим песницима биле добро, или чак веома добро познате, за које је обично карактеристичан или само експираторни акценат или у некима додатно и вокалски квантитет. Насупрот томе, српским песницима стоје на располагању чак три прозодијска параметра. Можемо, дакле, са сигурношћу тврдити да су српски песници развијали поетску традицију римовања, или бар њене прозодијске компоненте, претежно у дослуху са сопственим језичким осећајем. У овом погледу тешко да је било могуће ослањати се на зоре са стране.

3. Улога прозодијских параметара у грађењу риме

Тежиште овог рада је на следећим питањима: како се, у једном сложеном прозодијском систему, какав налазимо у стандардном српском језику, остварује прозодијска подударност у паровима речи које се

¹ О овоме, пре свега, в. Лехисте–Ивић 1986, такође и Зига–Зеџ 2013.

римују? Односно, да ли у песничкој пракси римовање претпоставља подударност сва три прозодијска параметра? Или је довољно да се подударају два, или чак само један параметар? Или можда ниједан? Одговори на ова питања омогућиће увид у поетске аспекте риме, или тачније, степен у којем се у песничкој пракси користе могућности које пружа прозодијски систем српског језика.

Према важећем гледишту у српској лингвистици, прозодијски параметри које смо већ набројали, експираторни акценат, вокалска дужина и лексички тон, нису фонолошки независни, већ се групишу у четири тонски и квантитетски сложена акцента: краткосилазни, краткоузлазни, дугосилазни и дугоузлазни. Овде ћемо, међутим, усвојити гледиште које је први изнео Роман Јакобсон, по којем сваки од ова три прозодијска параметра самостално делује унутар фонолошког система (Јакобсон 1949; Браун–Маколи 1965; Инкелас–Зец 1988; Зец 1999; Зига–Зец 2013). Ова знатно друкчија слика у односу на традиционалну омогућује далеко прецизнији увид у учешће појединих прозодијских параметара, као и њихових различитих комбинација, у формирању рима. Прозодијску подударност ћемо испитивати на материјалу двосложних, односно женских рима, у којима се остварује целокупан репертоар могућих прозодијских опозиција. Мушке риме, које су једносложне, не остварују опозицију у кретању лексичког тона, који је у овом случају увек силазне природе.

Табела (2) приказује могуће комбинације акценатских типова, као и различите степене прозодијске подударности који се у свакој од комбинација остварују. Могу се, дакле, подударати сва три прозодијска параметра, као под (а); два, као под (б) и (в), где је акценат комбинован са квантитетом у првом, и са кретањем тона у другом случају; само један, као под (г), где фигурира само подударност по експираторном акценту; и ниједан, као под (д). Уз то, важна је разлика између прва четири случаја у табели (2), где се подударност остварује по бар једном прозодијском параметру, и случаја (2д), где нема подударности ни по једном од три параметра.² Мада због прегледности користимо традиционално обележавање акценатских типова, у табели су јасно приказани различити степени подударности прозодијских параметара, што је из фонолошке перспективе могуће једино ако се претпостави њихова формална самосталност.³

² Овде узимамо у обзир само примарна прозодијска обележја, она која се јављају на акцентованом вокалу. Иако се неакцентовани вокали могу разликовати и по квантитету и по кретању тона, у овом раду се не бавимо њиховом улогом у грађењу риме. О овоме в. Кошутић 1941: 221.

³ Теоријски је детаљно обрађено представљање прозодијских параметара у духу савремених фонолошких приступа (в. Инкелас–Зец 1988; Зец 1999; Зига–Зец 2013).

(2) Видови прозодијске подударности

(кс = краткосилазни; дс = дугосилазни; ку = краткоузлазни; ду = дугоузлазни;
0 = одсуство акцента)

	Прозодијске комбинације	Подударност у параметрима		
		експираторни акценат	вокалска дужина	кретање тона
(а)	кс/кс; дс/дс; ку/ку; ду/ду	✓	✓	✓
(б)	кс/ку; дс/ду	✓	✓	✗
(в)	кс/дс; ку/ду	✓	✗	✓
(г)	кс/ду; ку/дс	✓	✗	✗
(д)	кс/0; дс/0; ку/0; ду/0	✗	✗	✗

Који су од ових различитих степена прозодијске подударности, или неподударности, релевантни за риме и римовање у песничкој пракси? Ово ћемо испитати анализом риме у поезији Јована Дучића и Милана Ракића.

4. Прозодијска подударност у Дучићевим и Ракићевим римама

Примери које ћемо навести јасно показују да риме које се јављају у опусу Јована Дучића и Милана Ракића могу припадати било којем од пет прозодијских типова у табели (2). У примеру (1) остварена је прозодијска подударност по сва три параметра, што одговара првом случају у табели (2). То се, наравно, види по истоветним акценатским обележјима парова речи које се римују. У обе речи које граде риму АСНЕ, вокал којим почиње домен риме обележен је краткосилазним акцентом; а речи које граде риму АНЕ обе су обележене дугосилазним акцентом.

Подударност по сва три параметра видимо и у стиховима из Дучићеве песме *Сонајта*, наведеним у (3). Речи које граде риму ЕЋЕ обе носе краткосилазни, а оне које граде риму ЕМУ, дугоузлазни акценат.

(3) Јован Дучић, *Сонајта*

Хтедох да запевам млад дитирамб срѐће,	ЕЋЕ
А ја најтужнију испевах поѐму;	ЕМУ
Почнем да се надам, а осетим вѐће	ЕЋЕ
Неку слутњу давну, заспалу и нѐму.	ЕМУ

Али потпуна прозодијска подударност није и једина одлика риме у нашој поетској традицији. Следећи пример из Ракићевог опуса

илуструје подударност у два од три могућа прозодијска параметра; дакле, случајеве (2б) и (2в) у табели (2).

(4) Милан Ракић, *Далида*

У мојој души увек места <u>има</u>	ИМА
За пун заборав, за све што ће <u>рѐдом</u>	ЕДОМ
Навалити на мене као <u>плíма</u>	ИМА
И све, због тебе, заменити <u>бѐдом</u> .	ЕДОМ

Вокали на почетку домена риме су, у оба случаја, носиоци експираторног акцента. Речи које граде риму ЕДОМ подударају се, додатно, по квантитету, пошто обе имају дуге акцентоване вокале, али се разликују по кретању тона: *рѐдом* је под силазним, а *бѐдом* под узлазним акцентом; рима ЕДОМ, дакле, припада случају (б) у табели (2). Рима ИМА потпада под случај (2в), пошто је граде речи које се подударају по кретању тона, али не и по квантитету вокала. И *има* и *и́лма* имају узлазни акценат, који у једном случају пада на кратак, а у другом на дуг вокал.

Подударност у два од могућа три прозодијска параметра налазимо и у следећим стиховима из Дучићеве песме *Досада*:

(5) Јован Дучић, *Досада*

И немо и споро ослушкује <u>та̀да</u>	АДА
Неку тамну јесен у души, где <u>та̀ко</u>	АКО
Дан гасне без туге, без свести, <u>пола̀ко</u>	АКО
И чујем, у мени лист за листом <u>па̀да</u> .	АДА

Речи које припадају рими АДА, *и́а̀да* и *и̋а̀да*, подударне су по дужини вокала и, наравно, експираторном акценту, али не и по кретању тона и, као такве, припадају случају (2б). Рима АКО припада случају (2в), пошто се *и́а̀ко* и *и̋ола̀ко* разликују по вокалској дужини, мада су идентичне по друга два параметра.

Следећи пример илуструје подударност у само једном прозодијском параметру, чиме је реализован случај (2г). Обе риме у Дучићевим стиховима наведеним у (6), ОДА и ЕНЕ, подударне су захваљујући присуству експираторног акцента на вокалу којим почиње домен риме, али се разликују и по вокалској дужини и по кретању лексичког тона.

(6) Јован Дучић, *Подне*

Љубичасте горе, гранитне, до <u>сво̀да</u> ,	ОДА
Зрцале се у дну; мирно и без <u>пѐне</u> ,	ЕНЕ

Површина шушти и целива <u>стéне</u> ;	ЕНЕ
Свод се светли топал, стаклен, изнад <u>вóда</u> .	ОДА

Није, међутим, нужна ни подударност у акценту. Случај (2д) илустрован је примером (7), из Ракићеве поезије. Међу речима везаним римом ЕНЕ нема прозодијске подударности ни у једном од три прозодијска параметра пошто акценат у речи *нàмучене* не пада на вокал којим почиње домен риме. Речи везане римом АНА подударају по сва три прозодијска параметра.

(7) Милан Ракић, *Тај огромни месец лимунове боје*

Но ако и прошлост изневери <u>мèне</u> ,	ЕНЕ
Буде ли и она варка пуна <u>рâна</u> ,	АНА
Заклопићу очи своје <u>нàмучене</u>	ЕНЕ
С ужасом што икад видех светлост <u>дâна</u> ...	АНА

Наводимо и пример из поезије Јована Дучића који илуструје случај (2д). Речи које у примеру (8) граде риму АМА нису прозодијски подударне ни по једном параметру. Рима АЊА, међутим, остварује потпуну прозодијску подударност.

(8) Јован Дучић, *Носћалгија*

Јесење поподне мре у <u>зâвесама</u> ,	АМА
Тужно цвили ветар из далеког <u>грâња</u> .	АЊА
Мир. То је свечани тренут кад се <u>сâња</u> ,	АЊА
И кад душа хоће да остане <u>сáма</u> .	АМА

Да закључимо, у наведеним примерима из Дучићеве и Ракићеве поезије јављају се сви степени прозодијске подударности набројани у табели (2). Поред потпуне подударности, налазимо и различите степене делимичне подударности, као и одсуство било какве подударности у прозодијским параметрима.

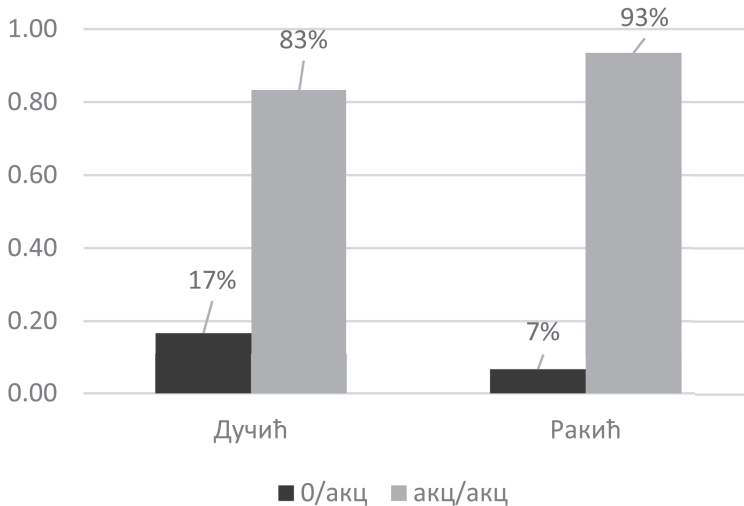
5. Квантитативна анализа прозодијске подударности

У претходном одељку смо показали да су и код Дучића и код Ракића риме прозодијски реализоване у широком распону, који укључује све случајеве прозодијске подударности. Али кључно питање односи се на то у којој размери је заступљен сваки од пет прозодијских типова риме из табеле (2). Да бисмо ово испитали, пописали смо риме у песничким збиркама ова два песника (наведеним у изворима). За сваку пописану риму означили смо степен прозодијске и гласовне подударности, а затим смо квантитативно обрадили добијене податке. Добили

смо укупно 520 рима у Дучићевој и 826 у Ракићевој збирци. Укључили смо само двосложне, односно женске риме, које у обрађеним збиркама доминирају и код Ракића и код Дучића.

Размотрићемо прво однос између рима у којима је прозодијска подударност одсутна, и оних с подударношћу у бар једном прозодијском параметру; дакле, између (2д), с једне стране, и (2а, б, в, г), с друге. Код Дучића налазимо 86 рима без прозодијске подударности од укупно 520, а код Ракића 54 од укупно 826 пописаних рима. Графикон (9) показује да је прозодијска подударност одсутна у 17% Дучићевих рима, док је код Ракића удео таквих рима 7%, дакле, знатно нижи.

(9) Риме у поезији Дучића и Ракића без прозодијске подударности (црни стуб) и подударне по бар једном прозодијском параметру (сиви стуб)

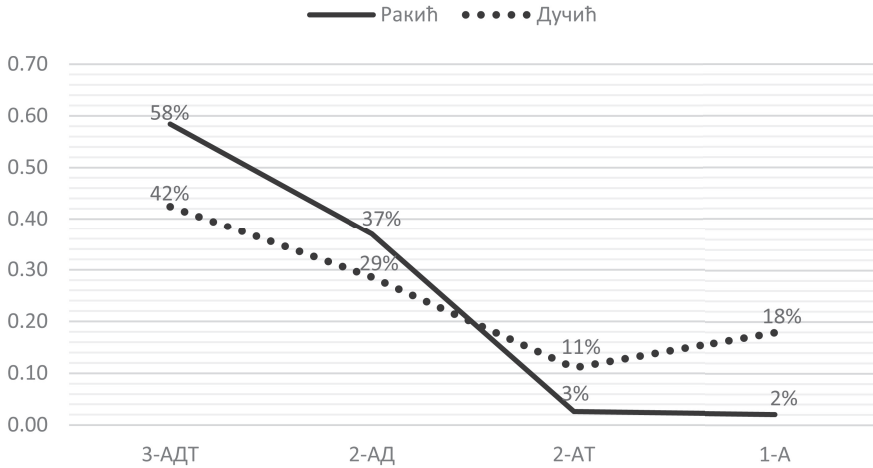

Од једнаког значаја је и питање у којој мери су у поетском материјалу који испитујемо заступљена четири прозодијска типа риме с подударношћу у бар једном прозодијском параметру, дакле, типови (2а, б, в, г). Ово ћемо анализирати на скупу рима у којима је остварен бар минималан степен прозодијске подударности. Таквих рима има 434 код Дучића и 772 код Ракића (или, као што показује графикон (9), 83% од укупног броја рима код Дучића и 93% код Ракића).

Разлике између Дучићеве и Ракићеве поезије у релативној заступљености ова четири прозодијска типа риме приказане су у графикону (10).

(10) Пропорције рима у Дучићевој (испрекидана линија) и Ракићевој (пуна линија) поезији подударних у три (3-АДТ), два (2-АД и 2-АТ), и једном (1-А) прозодијском параметру;

А = експираторни акценат, Д = вокалска дужина, Т = лексички тон

Код оба песника се у највишем проценту јављају риме подударне по сва три параметра (3-АДТ). Међутим, док је код Ракића њихова заступљеност 58%, код Дучића је 42%, дакле, знатно нижа. Одмах за њима, код оба песника, долазе риме подударне у експираторном акценту и вокалској дужини (2-АД), које су, опет, у вишем проценту заступљене код Ракића него код Дучића. Значајно је да ова два прозодијска типа обухватају 95% рима у Ракићевој поезији, док у Дучићевој поезији не обухватају више од 71%. Могло би се чак рећи да је за оба песника подударност у вокалској дужини веома важно својство риме, које се код Ракића, са 95% остварености, ближи поетској константи, док је код Дучића ближе поетској доминанти.

Следећа два прозодијска типа риме јављају се код Ракића у само 5%. Подударност у експираторном акценту и кретању тона (2-АТ) присутна је у 3%, а подударност само у експираторном акценту (1-А) у 2% рима. Ова два прозодијска типа су код Ракића од маргиналног значаја. Тако ниска заступљеност само незнатно доприноси прозодијској разноврсности риме. Међутим, код Дучића су ова два прозодијска типа заступљена у знатно вишем степену, са 29%. Подударност у експираторном акценту и кретању тона (2-АТ) присутна је у 11%, а подударност само у експираторном акценту (1-А) у чак 18% рима. Дакле, код

Дучића је заступљеност прозодијских типова риме у графикону (10) унеколико равномернија него код Ракића.

6. Уместо закључка

Залажући се за риме које су потпуно подударне у фонолошким параметрима, Радован Кошутећ, наш познати метричар, каже следеће:

„Да ли кваре ритам и сликови са различитим акцентом? У добром слику треба да се поклапају сви гласови [...] Ако се и акценти поклапају, у нас се добија савршен слик“ (Кошутећ 1941: 220).

Овде је јасно изнесен вредносни суд, према којем су „савршене“ само риме с подударношћу у сва три прозодијска параметра. Остали прозодијски типови рима су, рекло би се, или мање савршени, или чак сасвим несавршени. Из ове перспективе, и Дучићеве и Ракићеве риме су далеко од онога што је за Кошутећа „савршен слик“; с тим што је Ракић можда нешто ближе прописаном идеалу.

Али Кошутећев суд је ипак одвише строг, с недовољно осећаја за финије поетске варијације. За формирање рима значајна је колико подударност прозодијских параметара, толико и вешто дозирање различитих степена неподударности. Управо ово уочавамо и код наша два песника ране модерне. Док код Ракића претеже подударност прозодијских параметара, код Дучића претеже њихова неподударност, што доприноси већој униформности Ракићевих, и већој разноврсности Дучићевих рима.

ИЗВОРИ

Дучић 1908: Јован Дучић, *Песме*, Београд; Српска књижевна задруга.

Ракић 1947: Милан М. Ракић, *Песме Милана Ракића*, Милица М. Ракић, Београд: „Давидовић“.

ЛИТЕРАТУРА

Браун–Маколи 1965: Wayles E. Browne, James McCawley, Srpskohrvatski akcenat, *Зборник за филологију и лингвистику* VIII, 147–151.

Жирмунски 1923: Виктор Жирмунский, *Рифма. Ее история и теория*, Петербург: Академия.

Зец 1999: Draga Zec, Footed tones and tonal feet: Rhythmic constituency in a pitch-accent language, *Phonology* 16, 225–264.

Зига–Зец 2013: Elizabeth Zsiga, Draga Zec, Contextual evidence for the representation of pitch accents in Standard Serbian, *Language and Speech* 56, 69–104.

- Инкелас–Зеџ 1988: Sharon Inkelas, Draga Zec, Serbo-Croatian pitch accent: the interaction of tone, stress, and intonation, *Language* 64, 227–248.
- Јакобсон 1949: Roman Jakobson, On the Identification of Phonemic Entities, *Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague* V, 205–213.
- Кошутић 1941: Радован Кошутић, *О ѿонској метрици у новој српској ѿезији*, Београд–Суботица: Минерва.
- Лехисте–Ивић 1986: Ilse Lehiste, Pavle Ivić, *Word and Sentence Prosody in Serbocroatian*, Cambridge: MIT Press.

Draga S. Zec

ON THE PROSODIC ASPECTS OF RHYME IN SERBIAN POETRY

S u m m a r y

This paper presents a quantitative study of the phonological aspects of rhyme in Serbian poetry, with a focus on the role of prosodic parameters in creating sound similarities among rhyming words. The poetic material that serves as a basis for this study is the rhyming practice of two prominent poets of early modernism, Jovan Dučić and Milan Rakić. The central finding of this investigation is that stress, vocalic quantity and lexical tone, the three crucial prosodic parameters of pitch accent, create several levels of prosodic similarity among rhyming pairs. Thus, rhyming pairs may exemplify a full match in all three prosodic parameters, or a partial match in two, or only one parameter, or no match at all. But while the two poets use the same range of the prosodic types of rhymes, they use them in considerably different proportions. As a result, Rakić's rhymes exhibit greater prosodic uniformity, in contrast to Dučić's rhymes, which exhibit greater prosodic diversity.

Keywords: prosody, stress, vocalic quantity, lexical tone, rhyme.